

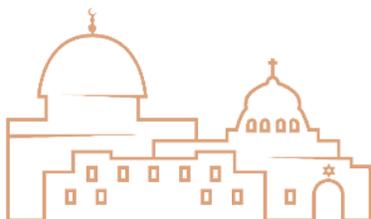
היציאה מהחומות

דו"ח סיור מספר 41

אורן בצלאלי

Oren.Betzaleli@gmail.com

www.betzaleli.com

OREN BETZALELI
IN THE FOOTSTEPS OF THE GREATEST STORIES

תוכן עניינים

2	תיאור הסיור
4	אתר 1: משכנות שאננים ימין ומשה
4	נקודת הדרכה 1: תצפית מגשר הסינמטק
5	נקודת הדרכה 2: אמת המים מתחת למשכנות שאננים
5	נקודת הדרכה 3: משכנות שאננים
7	נקודת הדרכה 4: ימין משה
8	נקודת הדרכה 5: טחנת הקמח והמרכבה
9	אתר 2: רחוב המלך דוד
9	נקודת הדרכה 1: גן בלומפילד
10	נקודת הדרכה 2: מלון המלך דוד
10	נקודת הדרכה 3: בניין YMCA / ימק"א
14	אתר 3: מחנה ישראל
15	נקודת הדרכה 1: מחנה ישראל - המרכז למורשת יהדות צפון אפריקה
15	נקודת הדרכה 2: מלון פאלאס
18	אתר 4: נחלת שבעה
19	נקודת הדרכה 1: נחלת שבעה
20	אתר 5: מגרש הרוסים
21	נקודת הדרכה 1: אצבע עוג
22	נקודת הדרכה 2: חצר סרגיי
24	אתר 6: רחוב הנביאים
24	נקודת הדרכה 1: בית איתמר בן אב"י
25	נקודת הדרכה 2: מתחם הכנסייה האתיופית
26	נקודת הדרכה 3: בית תבור, בית קונארד שיק
26	נקודת הדרכה 3: בית אנה טיכו
26	נקודת הדרכה 4: שכונת בית דוד

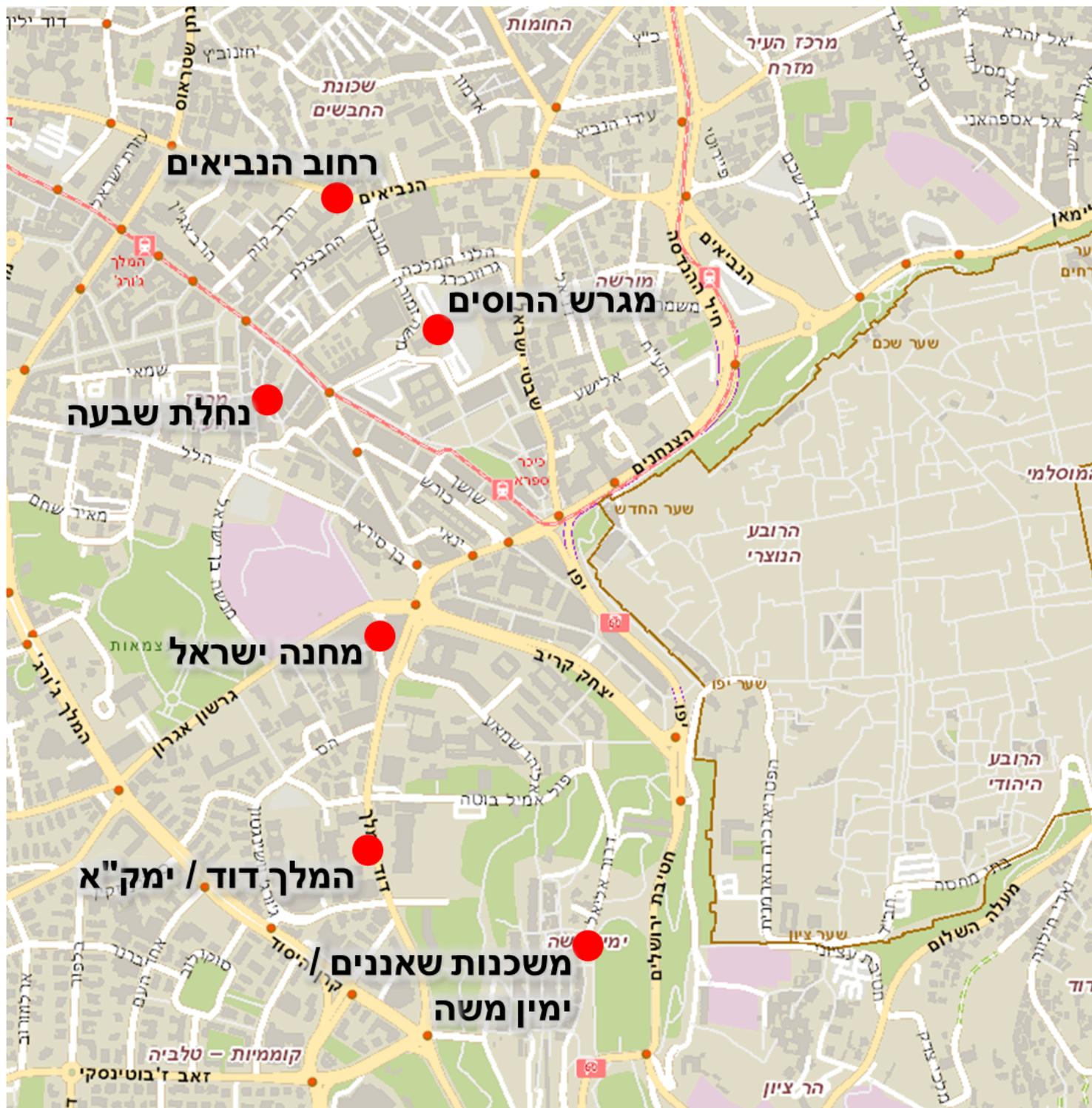
תיאור הסיור

תאריך הסיור	30/1/2023	מזג אוויר צפוי	חגיגי במיוחד 😊
שעת התחלה	6:30	שעת סיום	18:30
מקום מפגש	יקום	מקום פיזור	יפול
מקומות איסוף והורדה נוספים	גלילות, לטרון		
מדריך	גיא נוימן	טלפון מדריך	
אתרים מרכזיים	משכנות שאננים, ימק"א ומלון המלך דוד, מחנה ישראל, נחלת שבעה, מגרש הרוסים, בית דוד, רחוב הנביאים		

לוח זמנים

שעה	פעילות	הערות
6:30	יציאה מיקום	
9:00	משכנות שאננים וימין משה	תצפית מגשר הסינימטק, משכנות שאננים, ימין משה, הטחנה, הכרכרה
10:30	רחוב דוד המלך	ימק"א, מלון המלך דוד, גן בלומפילד
11:30	מחנה ישראל	
12:00	מלון פאלאס	מלון פאלאס, בית הקברות המוסלמי, בריכת ממילא
12:30	נחלת שבעה	
13:00	ארוחת צהריים	ברחוב יפו
13:30	מגרש הרוסים	
14:30	רחוב הנביאים	הכנסייה האתיופית, בית איתמר בן אב"י, בית אברהם ואנה טיכו, בית הרב קוק
16:00	שכונת בית דוד	
16:30	יציאה בחזרה למרכז	

מפת הסיור

אתר 1: משכנות שאננים ימין ומשה

סביבת האתר

נקודת הדרכה 1: תצפית מגשר הסינמטק

- אנחנו נמצאים ממש על קו פרשת המים הארצי, שבו טיפות גשם ששורדות ממזרח מגיעות לים המלח, בעוד טיפות גשם ששורדות מעט מערבה, זורמים כבר לכיוון הים התיכון.
- בסמוך אלינו, מדרום, מבנה הכנסייה הסקוטית סנט אנדרוז, שנבנתה לפני מאה שנה אבל נראית עתיקה יותר, אולי בשל סוג הסלע שנבחר במיוחד כדי לספוג חזזיות. אנדרוז הוא אנדריי, אחיו של פטרוס.

- הרחוב מתחתינו הוא דרך עתיקה מאלפי שנים, דרך האבות או דרך ההר, כביש 60 של ימינו או דרך חברון.
- מימין לכביש מתחם של אומנים וגלריות, בית אמות המצור, ומשמאל בית חולים לעיניים בעבר, שעבר לימים לעיר העתיקה ליד המוריסטאן, והיום יש בו מוזיאון שמוקדש לרכבל של ירושלים, הרכבל שהוביל אספקה לנצורי הרובע היהודי דרך הר ציון.
- למטה בעמק מצפון יש סכר מעל גיא בן הינום, שסוגר את בריכת הסולטן, ועליו סביל שבנה הסולטן סולימן.
- מימין לסכר, לכיוון הר ציון, יש מנהרה שנכנסת להר ציון באופן שהצלפים הירדנים לא יוכלו לפגוע בעולים להר. למנהרה אפשר היה להגיע כבר משכונת ימין משה.
- בחור חרוץ בשם אוריאל חפץ יזם רעיון לייצר ערוץ נוסף אל הר ציון, באמצעות רכבל מבית החולים לעיניים, לאחד מהבתים על הר ציון, בית הספר גובט, אחד מהבתים הראשונים מחוץ לחומות. ברוב שעות היום היו הכבל והקרונית מונחים על הרצפה, ורק בלילות חשוכים מתחו את הכבל והעבירו עליו את הקרונית עם הציוד. הרכבל היה סוד שמור של מדינת ישראל, והסוד נשמר שנים לאחר מלחמת העצמאות.
- הכביש שעולה להר ציון מדרום נקרא דרך האפיפיור, שנשלל והורחב לכבוד ביקור האפיפיור פאולוס ה-6 בשנות ה-60.
- על ההר אפשר לראות מבנה מוארך עם דגל יוון, סמינר היווני אורתודוקסי. בהמשך מימין – מגדל דוד, משמאלו מגדל עם מרפסת קטנה מעליו – הפטריארכיה היוונית קתולית, ואז סן סלבדור, שנראה כמו עיפרון, והפטריארכיה הקתולית (הלטינית), עם גגות הרעפים והמגדל עם הדגל הצהוב מעל. צפונה ושמאלה משם המתחם הצרפתי. על הגבעה משמאל משכנות שאננים, עם תחנת הרוח.

נקודת הדרכה 2: אמת המים מתחת למשכנות שאננים

- מדרום אפשר לראות יפה את גיא בן הינום, וממול על ההר – אבו דיס. באופק – הרי מואב.
- מתחתינו ממש אפשר לראות את שרידי האמה התחתונה, שמגיעה מדרום, עוברת את רכס ארמון הנציב. מכאן האמה ממשיכה צפונה לכיוון פארק טדי, ושם היא עושה פניית U, זורמת במורדות הר ציון מדרום, משם לכיוון שער האשפות ולהר הבית.

נקודת הדרכה 3: משכנות שאננים

- בסוף המאה ה-19 תנאי המחיה בעיר העתיקה היו קשים במיוחד. לאחר שנים שלי גידול משמעותי באוכלוסייה היהודית הצפיפות הייתה רבה, ואנשים חיו ביחד בדירות חדר אחד. הבורות הסופגים, שנועדו להכיל פסולת אדם, היו מתמלאים תדיר. את הבורות רוקנו מידי פעם לאזור שער האשפות או לגיא בן הינום, מה שגרם למחלות ומגיפות. רמת התמותה הייתה גבוהה במיוחד, וכ-80% מהתינוקות לא הגיעו לבגרות.
- מתוך סיר הלחץ החלה היציאה מהחומות. לזירה מופיע משה מונטיפיורי, יהודי עשיר מלונדון ממוצא איטלקי. מונטיפיורי יצא לפנסיה בגיל 40, וחי עד גיל 101, מה שהותיר לו זמן רב לעסוק בנדבנות והקמת שכונות

בירושלים. הוא מגיע לכאן בשנות ה-50 של המאה ה-19, ומחליט לבנות ליהודים בית חולים, והוא קונה את השטח של משכנות שאננים מהפחה הטורקי, שהחזיק את כל האדמות באזור משכנות שאננים וימין משה ועד ממילא.

- מונטיפיורי היה דמות מוכרת מאנגליה, שזכה אפילו לתואר סר (ולא "שר", כמו בשיר) לאחר שהוביל את המעבר של תאורת הרחוב משמן ליוויתנים לגז. הפחה מציע למונטיפיורי לקבל את השטח בחינם, אבל מונטיפיורי מתעקש לקנות את השטח תמורת כסף מלא, כדי לקבל אישור בעלות רשמי.
- באזור הזה מתכנן מונטיפיורי לבנות, כאמור, בית חולים, אבל רוטשילד הקדים אותו ובנה בית חולים בתוך החומות, אז מונטיפיורי מחליט לבנות שכונה. לפני בניית השכונה מחליט מונטיפיורי להקים מקור פרנסה, שכן עד אותה עת פרנסת תושבי ירושלים מתבססת על כספי החלוקה שהביאו לעיר השד"רים, שליחי דרבנן.
- בספר "תמול שלשום מזכיר ש"י עגנון את שיטת החלוקה, שבה אספו כסף מיהודי אירופה וחילקו אותם לקהילות היהודיות בעיר.
- ב-1857/8 בונה מונטיפיורי טחנת קמח כמקור הכנסה לשכונה החדשה שלו. הוא מביא את חלקי הטחנה מקנטרבורי שבאנגליה ליפו. מיפו מעלים עם גמלים את חלקי הטחנה במסע שאורך ארבעה חודשים, שכן לא היו דרכים סלולות לירושלים.
- לאחר הקמת הטחנה מחפש מונטיפיורי אדם שיוכל להפעיל אותה, ושלא נמצא לוקח מונטיפיורי תלמיד חכם ושולח אותו לאנגליה ללמוד.
- לאחר בניית הטחנה, ב-1860, נבנה הבניין הארוך של משכנות שאננים, ששימש למגורים, באותה תקופה של בניית בתי מחסה ברובע היהודי. בשכונה הוקמו גם שני בתי כנסת, אשכנזי וספרדי.

- מונטיפיורי גם קובע תקנות לשכונה, ובהם מתי נפתח שער השכונה, חתימת אורחים בכניסה ועוד. וזאת בניגוד לרובע היהודי, שבו לא היו תקנות והרשויות לא אכפו את הסדר.

- לאחר בניית השכונה פונה מונטיפיורי לתושבי העיר וקורא להם לעבור לשכונה החדשה תמורת סכום סמלי... אבל אף לא אחד נענה לקריאה, בגלל הפחד. השם משכנות שאננים נלקח מספר ישעיהו, שם מדובר על משכנות שאננים שבהם יחיו אנשים לבטח, וזאת כדי להרגיע את המתיישבים החדשים, אבל גם השם המרגיע לא עזר.
- גם הקישוט על הגג, שנראה כמו חומת ירושלים, לא עזר להרגיע. גם הפחד להפסיד את כספי החלוקה, שנועדה לתושבי העיר, ומשכנות שאננים לא הייתה חלק מהעיר, מנעה מתושבי ירושלים לעבור לשכונה החדשה.
- מונטיפיורי מחליט בסוף לתת למתיישבים כסף במקום כספי החלוקה, וכן לאפשר להם לקבל בתים ללא תמורה. במשך 6 שנים גרו בשכונה אנשים בשעות היום, אבל ישנו בתוך העיר. ב-1866 פורצת מגיפת כולרה בעיר, שערי העיר נסגרו למשך מספר שבועות, ואנשים לא יכולים לחזור בעיר בשעות הלילה, ולראשונה תושבי השכונה נשארו ללון בה.
- בשנת 1875 הפסיקו לנעול את שערי העיר ירושלים, והשכנות החדשות הפכו לחלק אינטגרלי מהעיר.

נקודת הדרכה 4: ימין משה

- שכונת ימין משה נבנתה ב-1891/2, מכספי יהודה טורא (טורו), נדבן יהודי עשיר מניו אורלינס, שעשה את ממונו בעסקי הימורים.

- במשך 19 השנים בין 48 ל-67 המשיכו תושבים לחיות במשכנות שאננים וימין משה, וצפונה משם בממילא. שכונות אלה היו שכונות ספר עד שנת 67, וב-67 הם הפכו לשכונות במרכז העיר.
- ב-67 מחליט טדי קולק לפנות את התושבים העניים של השכונות, שכן הם לא יכלו לתחזק את בתי השכונות המטים לנפול. משכנות שאננים הפכה לבית מלון ומרכז כנסים. ימין משה הייתה אמורה להפוך לכפר אומנים, אולם לימים היא הפכה לשכונת יוקרה, שרוב בעלי הבתים בה הם תושבי חוץ עשירים.

נקודת הדרכה 5: טחנת הקמח והמרכבה

- טחנת הקמח נבנתה ב-1857 בשטח השכונה החדשה, ועוד טרם בנייתה של השכונה, על מנת שתספק פרנסה לתושבי הכונה, והן שתספק את הצריכה העצמית של תושבי השכונה.
- לטחנה ארבעה להבי ענק לבנים, שצמודים לציר בתוך הבניין. כשהרוח נושבת הלהבים מסתובבים, והם מסובבים את הציר, שמניע את אבני הטחינה. אבל הבעיה היא, שבמקום אין רוח.
- הטחנה עבדה במשך עשרות שנים, עד שהפסיקו לעבוד בה מסיבות כלכליות, עם המעבר למנועי הקיטור. הטחנה עמדה על תילה עד 48, עד מלחמת העצמאות. ארגון ההגנה השתמש בטחנה לשמור תחמושת ולתצפית, וכתוצאה הבריטים הרסו אותה. בשנות ה-60 שוקמה הטחנה.
- מול הטחנה אפשר לראות מרכבה מפוארת, ששימשה את משה מונטיפיורי בסיריו באיטליה ובצרפת, ואפילו הגיעה עד רוסיה. היא נבנתה ב-1816 בעלות של כ-4,500 פרנק.
- לאחר מותו של מונטיפיורי הובאה הכרכרה ארצה, והיא אוחסנה בבניין בית הספר לאומנות בצלאל במשך זמן רב. בשנות ה-60 שופצה המרכבה, אבל היא נשרפה בשנות ה-80. הוא שופצה ושוחזרה שוב, ומאז היא מוצגת כאן עד היום. בסיריו בארץ השתמש מונטיפיורי במרכבה אחרת, שכורה.

נקודת הדרכה 2: מלון המלך דוד

- מלון המלך דוד נבנה ע"י משפחה יהודי ממצרים, משפחת מוסרי. המלון הופך להצלחה מאוד גדולה. מביאים אליו אלמנטים מתרבות המזרח הקרוב (אשור ובבל), עובדים סודנים לבושים בגדים מסורתיים.
- הבריטים אוהבים את המלון, והופכים אותו למפקדה הראשית שלהם בשנות ה-40. כשפורצת מלחמת העצמאות הבריטים נשארים במלון עוד כחצי שנה.
- בתקופת המרי העברי התקיים שיתוף פעולה בין המחותרות היהודיות. ביולי 1946 מכניס האצ"ל למבנה יותר מ-300 ק"ג חומרי נפץ בתוך כדי חלב. יש מספר גרסאות לגבי האם הזהירו האצ"ל את הבריטים לפני הפיצוץ או לא, אבל בסיכומו של דבר נהרגו עשרות אנשים, האגף הדרומי קרס, ונוצרה אווירה שלילית בעולם כנגד הטרור היהודי.
- האירוע גרם לפיצול בין ההגנה, האצ"ל והלח"י, ותנועת המרי העברי פורקה. לאחר מכן שוקם המלון, ונוספו לו שתי הקומות העליונות. ביום משמש המלון כאחד המלונות הרשמיים בהם מתארחים שועי עולם.

מאת American Colony (Jerusalem). Photo Dept., photographer - image `matpc.04036`. תחת מספר מזהה: `matpc.04036`. תבנית זו אינה מעידה על מצב זכויות היוצרים של היצירה. לתבנית זו יש לצרף תבנית רישיון מתאימה. למידע נוסף ראה כאן, נחלת הכלל, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=1606162>

נקודת הדרכה 3: בניין YMCA / ימק"א

תרגיל הסחת דעת

שיר: https://www.youtube.com/watch?v=CS9000S5w2k&list=RDCS9000S5w2k&start_radio=1

תרגום להסחת דעת	תרגום מילולי	מילים מקוריות
אחי! אל תהיה בדיכאון	גבר צעיר, אין צורך להרגיש בדאון.	Young Man, there's no need to feel down
אחי! הרם את עצמך מהגחון	גבר צעיר, תרים את עצמך מהרצפה.	Young man, pick yourself off the ground
אחי! אתה במקום חדש	גבר צעיר, כי אתה בעיר חדשה.	I said, young man, 'cause you're in a new town
אבל אין סיבה לחשש!	לא צריך להיות עצוב!	There's no need to be unhappy
אחי! אתה יכול להיכנס בנחת	גבר צעיר, יש מקום אליו תוכל ללכת.	Young man, there's a place you can go
אמרתי אחי! גם בלי שקל על התחת	גבר צעיר, כשאתה קצר בכסף.	I said, young man, when you're short on your dough
אתה מוזמן לבוא ולשהות, הרבה הנאות.	אתה יכול לשהות שם, ואני בטוח שתמצא, הרבה דרכים להנות,	You can stay there and I'm sure you will find Many ways to have a good time
כל כך כיף ב-YMCA	זה כיף לשהות ב-YMCA	It's fun to stay at the YMCA
כל כך כיף ב-YMCA	זה כיף לשהות ב-YMCA	It's fun to stay at the YMCA
יש שם כל מה שאחים	יש להם כל מה שצריך	They have everything
עושים כשהם נהנים	גבר צעיר כדי לעשות חיים	For young men to enjoy
מבלים ביחד עם הבנים	את יכול לבלות בנעימים עם כל הבנים	You can hang out with all the boys

ההדרכה עצמה

- אנחנו עומדים בחזית בניין YMCA ירושלים, או ימק"א ירושלים, שהיה בעבר הסניף הירושלמי של ארגון YMCA - Young Man Christian Association, או אגודה לגברים נוצרים צעירים.
- הבניין נבנה על אדמות שנרכשו בשנות ה-20 מהפטריארכיה היוונית אורתודוקסית של ירושלים, ונחנך בשנת 1933.

- ארגון YMCA ירושלים חרט על דגלו את השילוב בין גוף, רוח ודעת, בהתאם לרוח YMCA העולמית, שרצתה לחבר בין בחורים נוצרים צעירים בכל העולם.
- במעמד חנוכת הבית נשא הגנרל אלנבי נאום, ובו הוא אמר את המילים הבאות: **"מקום זה – השלום שורר בו, קנאות דתית ויריבות מדינית תישכח, ואחדות בין העמים תטופח ותפותח."**
- הבניין מעוצב בסגנון אקלקטי, ואפשר לראות את השילוב של סגנון ניאו קלאסי (כותרות יוניות וקורינתיות), וניאו ביזנטי (המבנים באגפים שנראים כמו כנסיות ביזנטיות הרכזיות), ע"י האדריכל ארתור לומיס הרמון, שתכנן גם את האמפייר סטייט בילדינג בניו יורק. מכל המבנים של YMCA בכל העולם, זה של ירושלים נחשב הכי יפה ואיקוני.
- אחד המאפיינים הבולטים של המקום הוא "השילוש הקדוש", ולא דווקא זה הנוצרי. קודם כל זה השילוש הקדוש בפילוסופיה של ה-YMCA, שמורכב מגוף רוח ודעת.
- למבנה עצמו יש שלושה אגפים
 - האגף המרכזי, שמוקדש לרוח, ולדת. בחזית הבניין יש סמלים דתיים רבים, ובקומת המרתף, ממש מתחת למגדל הפעמונים, יש קפלה.
 - באגף הזה הייתה בעבר אכסנייה, כמו בסניפים אחרים של YMCA, והיום יש בו בית מלון מפואר, שנקרא "ימקא שלוש הקשתות" – שוב השילוש הקדוש.

תמונה מכיוון מערב, היכן ששכן אצטדיון ימק"א

- האגף הצפוני, שבו יש אולם קונצרטים והרצאות, ומשם שודר הקונצרט הראשון בתולדות קול ישראל. האגף הזה מוקדש לדעת.
- האגף הדרומי, שבו יש מתחם ספורט של בריכה, אולם ספורט וחדרי כושר. הבריכה הייתה הבריכה הראשונה והיחידה בירושלים באותם ימים, והבריכה המחוממת הראשונה בארץ, והמקום כולו הוא בין הקאנטרי קלאבים הראשונים בארץ. האגף הזה מוקדש לגוף.
- מאחורי הבניין המרכזי, היה אצטדיון ספורט שנקרא "אצטדיון ימק"א", ששימש קבוצות כדורגל כבר מימי המנדט, וכמובן את בית"ר והפועל ירושלים עד שנת 91. מאז נהרס האצטדיון, ובמקומו נבנתה שכונה של בתי יוקרה.
- חזית הבניין מחולקת אף היא לשלוש, כשכל חלק מוקדש לאחת משלושת הדתות המונותאיסטיות:
 - במרכז - הנצרות, אפשר לראות את המשפט "אני הדרך" בארמית, ציטוט מיוחנן עם תשובתו של ישוע לתלמידיו לאחר שאלה שאלו אותו "איך נדע מה הדרך".
 - כמו כן אפשר לראות את מגדל הפעמונים הגבוה, 46 מטרים גובהו עם תצפית בראשו, ולאורכו סמלים נוצריים רבים:
- השה, שמייצג את ישוע

- האישה השומרנית שהכירה במשיחיותו של ישוע (סיפור ביוחנן ד')
- ארבעת הפנים (אריה, נשר, שור ואדם) שמסמלים את ארבעת האוונגליסטים.
- על המגדל מופיע פסל של שרף או מלאך, לפי התיאור בספר ישעיהו: " **א בשנת-מות המלך עזיהו, ואראה את-אדני ישב על-כסא רם ונשא; ושוליו, מלאים את-ההיכל. בשרפים עמדים ממעל לו, שש כנפים שש כנפים לאחד: בשתים יכסה פניו, ובשתים יכסה רגליו--ובשתים יעופף. ג וקרא זה אל-זה ואמר, קדוש קדוש קדוש יהוה צבאות; מלא כל-הארץ, כבודו.** " (ישעיהו, ו':1-3)
- בחלק הצפוני - היהדות - אפשר לראות בראש המבנה כתובת בעברית עם שם האל והכיתוב "ה' אלוהינו ה' אחד".
- בחלק הדרומי - האסלאם - אפשר לראות בראש המבנה כתובת בערבית עם המילה אללה, ועם הפסוק "אין אלוהים מלבד אללה".
- הרעיון היה לייצר מקום שבו נערים מכל הדתות יוכלו להתחבר, ולא דווקא מתוך תפיסה מיסיונרית. אבל זה לא מנע מרבני ירושלים להוציא פשקוויל שקרא:

אזהרה גלויה

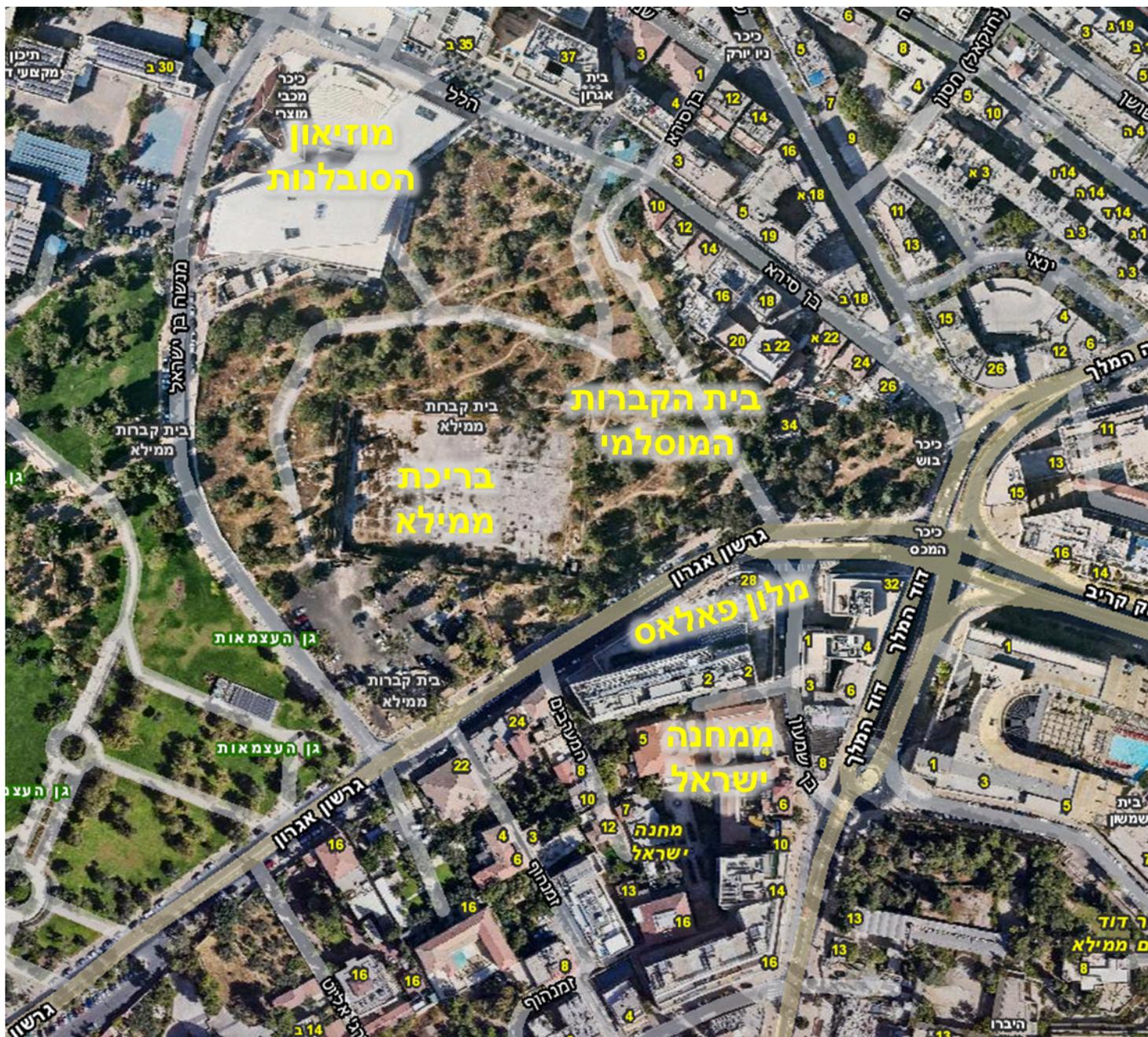
הרינו פונים בבקשה ובאזהרתנו הגלויה אל ההורים האמידים, אל גבאי בתי כנסת השונים, ואל הפקידים במוסדות ציבוריים ידועים, השולחים את בניהם ובנותיהם למוסדות זרים שבהם מחנכים את ילדינו ברוח זרה המתנכרת לעמנו וללאומיותנו, ועל ידי כך נחשבם כמקריבים את בניהם למולך, חוטאים ומחטיאים את הרבים - להוציא בלי דיחוי את בניהם ובנותיהם מן המוסדות הנ"ל.

וכן הננו פונים בקריאה אל הנער העברי לא לבקר בקלובים זרים, ביחוד בקלוב "הצעירים הנוצרים", אשר מטרתו לצוד ברשתו מבחר בנינו - ולהציל את כבוד ישראל מחרפה - בטרם נאלץ לפרסם את קלונם ברבים

"מרכז" הועדה למלחמה בחינוך הזר
ירושלים, כסלו תרצ"ג, דצמבר 1936

אתר 3: מחנה ישראל

סביבת האתר

נקודת הדרכה 1: מחנה ישראל - המרכז למורשת יהדות צפון אפריקה

- מחנה ישראל הוקמה ב-1865, ובעצם הייתה השכונה הראשונה בה ישנו אנשים ממחוז לחומות, ולא חזרו לעיר לעת לילה לפני שנסגרו שערי העיר.
- הבית שמשמש את המרכז למורשת יהדות צפון אפריקה הוא המבנה הראשון בשכונת מחנה ישראל, והוא נבנה ע"י אומנים ממרוקו.
- יוזם השכונה היה רבי דוד בן שמעון, יהודי שעלה ממרוקו בגיל 28 בשנת 1854, שהקים את השכונה למען תושביה המוגרבים היהודים של העיר העתיקה. הוא גם יזה את ההפרדה בין יהדות ספרד ליהדות צפון אפריקה, והשכונה סייעה באיחוד יוצאי המגרב.

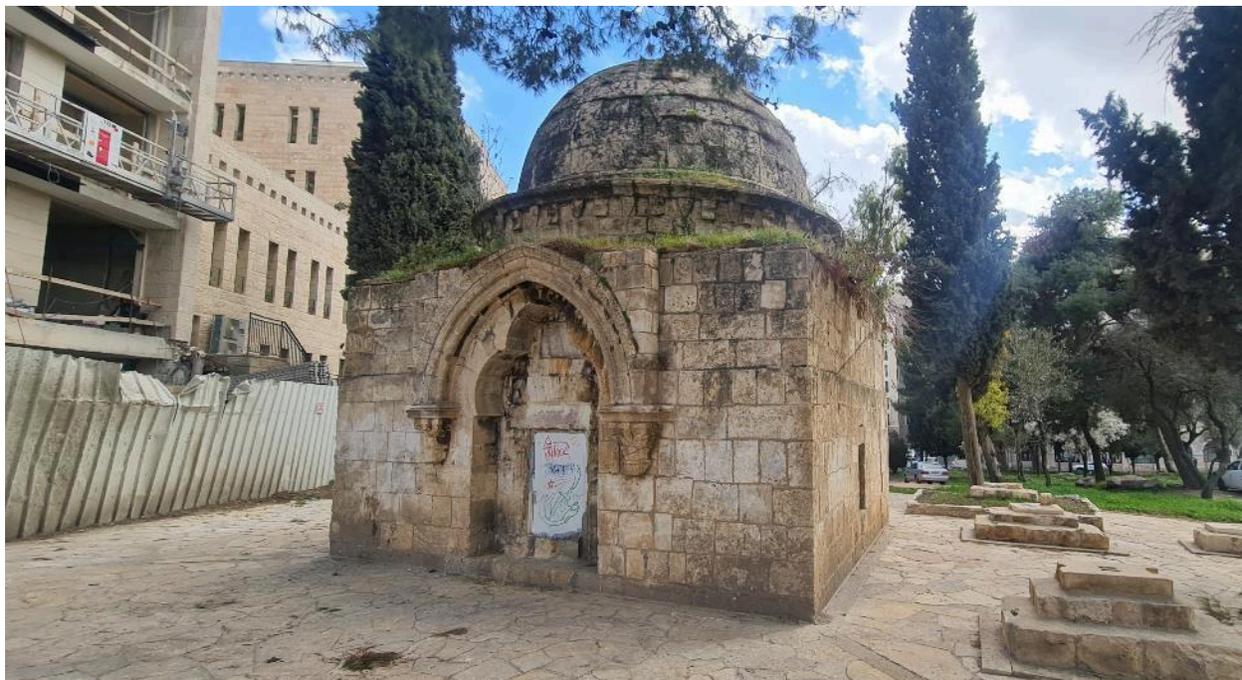
- הראשונים שקונים את האדמה ויוצאים החוצה היו שלושה אנשים פרטיים: אליהו עזרא, מכלף זירגאוול, שלמה בוטבול מערבי. הם קונים את השטח ב-1865. כשהם קונים את השטח כבר היה על השטח בית, שבו גר נוצרי בשם יוראיי, שכנראה יצא מהחומות עוד קודם לכן.
- בשכונה גם בית כנסת, השלישי מחוץ לחומות אחרי שני בתי הכנסת במשכנות שאננים. ככל הנראה בית הכנסת עמד במבנה שלימים הפך למרכז למורשת יהדות צפון אפריקה, שאותו מעטרת היום קשת מורית.
- בשכונה היו כ-30 בתים, כמעט כולם אינם היום. בתי השכונה נהרסו מכיוון שלא היה לה חשיבות מיוחדת, ובמקומם נבנו מבני ציבור ומלונות.

נקודת הדרכה 2: מלון פאלאס

- לאחר ההצלחה הגדולה של מלון המלך דוד היהודי, התקנאו פרנסיה הערבים של העיר, ובראשם חאג' אמין אל חוסייני, והוא יוזם את בנייתו של מלון פאלאס.

- כשהחלה הבנייה נתגלו קברים מוסלמים ועצרו את הבנייה. חאג' אמין אל-חוסייני הוציא פאטווה שמורה על כך שבית קברות שלא נקברו בו מתים חמישים שנים, מפסיק להיות קדוש, וכך התאפשר הבניה. את בית הקברות אפשר לראות עד היום מעבר לכביש.
- בבית הקברות נמצא קבר ידוע בשם "קובהקיה", שבו קבור מושל צפת מהתקופה הממלוכית, למרות שהקבר נטול סממנים ממלוכים, ובמקום יש בו לא מעט סממנים צלבנים.

- בית הקברות היה מאוד גדול, ועליו נבנה כבר עשרים שנים מוזיאון הסבלנות. בית הקברות היה פעיל כבר מהתקופה העבאסית, ויש אפילו קבר מהתקופה הצלבנית. מקורות לבית הקברות אפשר למצוא באתר "עמק שווה".
- מעבר לבית הקברות אפשר לראות בריכה ענקית, בעומק 6 מטרים – בריכת ממילא. ההשערה במחקר היא שהבריכה נבנתה בתקופה הביזאנטית. הוא קולטת את מי הגשמים מכל אזור קינג ג'ורג', מגרש הרוסים ועוד. עד התקופה הבריטית היא הייתה מלאה מים.
- במלון פאלאס קיימה וועדת פיל את דיוניה. את החשמל במלון התקין יהודי בשם ברוך קטינקא, שהשתמש בהכשרתו ובסמכותו כחשמלאי של הלון להתקין גם מיקרופונים.
- לימים ישב במבנה משרד המסחר והתעשייה, וכאן צולם הסרט "מישהו לרוץ איתו".
- כשהחלט על שיפוץ המבנה נהרס המבנה כולו, ורק החזית שומרה. המבנה היום משמש את מלון וולדורף אסטוריה היוקרתי, שחלקו המודרני יושב על שטח שכונת מחנה ישראל.

אתר 4: נחלת שבעה

סביבת האתר

נקודת הדרכה 1: נחלת שבעה

- בניגוד למשכנות שאננים, שנבנתה מראש כיוזמה של בעל ממון, שכונת נחלת שבעה נבנתה ביוזמה פרטית של אשכנזים. האדמה נרשמה על שמה של אחת מנשות הקונים, שהייתה נתינה עות'מאנית.
- השכונה ישבה בין בית הקברות לבין דרך יפו, והקרקע חולקה לשבע נחלות ארוכות וצרות, שכל נחלה התחילה בדרך יפו והסתיימה בבית הקברות.
- לצורך התאגדות שבעת היזמים נכתב "פנקס", ובו נרשמים שמות היזמים וההסכם ביניהם כמעין פרוטוקול.
- הראשון שבונה בשכונה את ביתו היה רבי יוסף ריבלין, ב-1869, אבל אחריו אף אחד לא רוצה לבוא, מאותה סיבה שלמשכנות שאננים לא מעוניין להגיע. ריבלין כותב בספר הזיכרונות שלו שהוא חי לבד בשכונה 32 חודשים!
- הוא מספר שעבר הרפתקאות קשות, ואף טוען שהוא אינו יכול להמשיך בניסיון הקשה, אבל לבסוף הוא נשאר. אפילו אשתו נשארה לגור בעיר.
- בירושלים קמה קבוצה אנשים שקראו לעצמם "ועדת קישוט", שיוזמים פרויקטים של קישוט מקומות שונים בעיר, אותם הם מגישים לעירייה לפני ביצוע. כאן בשכונה הם ציירו את יואל משה סלומון ואת יהושע ילין.

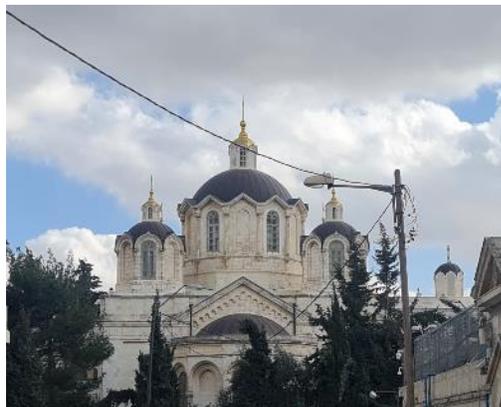
- במקור, לפני שהייתה מודעות לשימור, הייתה תוכנית למחוק את נחלת שבעה. מעל ביתו של יואל משה סלומון נבנה בית מגורים בין 7 קומות. כשהחלה המודעות לשימור אתרי מורשת עצר תהליך החיסול של השכונה. כיום בבתי השכונה יש בעיקר עסקים, ומעט מגורים. שני בתי הכנסת של השכונה עדיין פעילים.

נקודת הדרכה 1: אצבע עוג

- האבן הגדולה שאפשר לראות בכניסה למתחם מגרש הרוסים היא מונוליט, שמחובר לסלע האם. הוא נחצב ככל הנראה בשביל עמוד כנסייה מפוארת בתקופה הביזנטית, אבל חציבתו מעולם לא נסתיימה.

- היציאה הנוצרית מהחומות נעשתה בצורה של מוסדות, ולא בצורה של שכונות כמו היהודים. מגרש הרוסים היה בעבר מגרש מסדרים עות'מאנים. ש"י עגנון מספר שהמגרש כמעט ונמכר ליהודי, אבל בגלל וויכוח על רוחב השביל שיוביל למתחם, הוא נמכר לבסוף לרוסים.
- הרוסים בונים כאם מתחם גדול בשם "נובה ירוסלמה" (ירושלים החדשה), ובו אכסניה לנשים, אכסניה לגברים (בית המעצר), בית המשלחת הרוסית (בית משפט השלום, ובעבר ישב כאן גם בית המשפט העליון), כנסיית השילוש הגדול ועוד.

- המתחם שירת כ-20,000 עולי רגל רוסים שמגיעים כל שנה לירושלים סביב הפסחא, חג התחייה.
- חלק מהמתחמים עדיין שייכים לרוסים, בהם הכנסייה וחצר סרגיי, והשאר שייכים למדינת ישראל, לאחר שכבר הבריטים הלאימו אותם, ומשמשים כמבני ציבור (בית משפט, בית מעצר, אוניברסיטה ועוד).
- הכנסייה היא רוסית-אורתודוקסית, ואפשר להיכנס בשעות הבוקר. כיוון התפילה בכנסייה הוא מזרח, ובה יש את כל האלמנטים הרגילים לכנסייה אורתודוקסית.

- חצר סרגיי שימשה עד לפני כ-20 שנה למשרדים ממשלתיים, בהם משרד החקלאות, משרד רשות שמורות הטבע לשער ועוד. כמו כן היו כאן כמה אגפים נטוש, מכיוון שהם היו של הרוסים. היום המתחם כולו הועבר לידי הרוסים, והוא מאכלס מלון, מלון סרגיי.

- כניסת המעצמות לארץ הקודש החלה עם מסע נפוליאון ב-1799. לאחר מכן מתחילות מעצמות אירופה האחרות להביע עניין. תקופת מוחמד עלי, החל מ-1831, הייתה תקופה של פתיחות יתר למעצמות אירופה, ובה נפתחת למשל הקונסוליה הבריטית הראשונה הוקמה כנסיית המשיח.
- אירוע חשוב נוסף היה מלחמת קרים, מלחמה בין קתולים לאורתודוקסים על גניבת כוכב בית לחם ממערת הלידה בכנסיית המולד בבית לחם. במלחמה הזו השתתפה האימפריה העות'מאנית, תוך שהיא נעזרת במעצמות אירופה, שבתמורה קיבלו זכויות (קפיטולציות).
- דרך נוספת שדרכה נכנסו מעצמות אירופה היא באמצעות בניית מוסדות ציבוריים, בעיקר לנתיני המעצמה, כמו בתי חולים. באמצע המאה ה-19 מתחילה תחרות בירושלים, תחרות של מגדלים ושל משיכת עולי רגל רבים יותר, וזאת כחלק מההכנה של המעצמות לקריסה של האימפריה העות'מאנית.
- הרוסים נכנסים גם הם למשחק, ובונים בין היתר את כנסיית העלייה הרוסית, שנבנית ב-1886 על הר הזיתים, שבה המגדל הכי גבוה בירושלים, עם הפעמון הכי גדול שנבנה באודסה והובא ליפו בדרך הים. הפעמון נתקע ביפו, ולבסוף מגולגל ע"י 150 נשים במשך כ-3 שבועות מיפו ועד ירושלים.
- בעקבות בניית הכנסייה הגיעו עולי רגל רבים, ומכיוון שאין מקום בעיר, נבנה המתחם הזה, מתחם ירושלים החדשה או מגרש הרוסים.
- אחרי הרוסים בונים גם הצרפתים מתחם משלהם, כ-20 שנה אחרי הרוסים, ובו אכסנייה, בית חולים סן לואי, שני מנזרים שאחד מהם נמצא במרכז קניון ממילא של ימינו.
- גם הגרמנים מתחילים לבנות בעיר, בין היתר את כנסיית דורמיציון הקתולית, כנסיית אוגוסטה ויקטוריה הפרוטסטנטית, בית חולים שנלר, וזאת לאחר שכנסיית הגואל נחנכה.
- גם המוסלמי יוצאים מהחומות, אולם זה תהליך שמתחיל בסוף המאה ה-19 תחילת המאה ה-20, ובעיקר בצורה של בתי אמידים בודדים, בין היתר בבקעא ומצפון לעיר באזור שיח' ג'ראח', בתים שלימים הצטברו מסביבם שכונות.
- בתקופת מלחמת העולם השנייה מחרימים הבריטים את הרכוש של כל מדינות האויב שלהם, ובהם אוסטריה, גרמניה ולאחר מכן גם של רוסיה. במסגרת זה מוחרם גם מגרש הרוסים, וכשמדינת ישראל קמה היא יורשת את המתחם.
- הרוסים מבקשים את המבנים שלהם בחזרה, וישראל מציעה עסקת חליפין, שבהם ישראל שילמה עבור המבנים בכסף ובתפוזים. העסקה זכתה לשם "עסקת התפוזים".

אתר 6: רחוב הנביאים

מפת האתר

נקודת הדרכה 1: בית איתמר בן אב"י

•

נקודת הדרכה 2: מתחם הכנסייה האתיופית

- במאה ה-19 אתיופיה היא מדינה נוצרית גדולה וחשובה באפריקה. אתיופיה, בראשות המלך מנליק ה-2, אף הצליחה לנצח את איטליה, כשאיטליה מנסה לייצר לעצמה קולוניה באפריקה.
- האזכור הראשון לאתיופי שהתנצר מובא כבר בספר מעשי השליחים. השליח פיליפוס יורד בדרך לעזה והוא פוגש אדם חשוב, "סריס וקנדק למלכת כוש וממונה על כל גנזיה", והוא מטביל אותו.
- האתיופים בונים כאן מנזר וכנסייה, וישנם עוד כמה מבנים בבעלות הכנסייה האתיופית ברחוב הנביאים שמושכרים לדיירים, בעיקר חרדים, בשל הסמיכות לשכונת מאה שערים.
- הכנסייה נבנתה בשנות ה-90 של המאה ה-19, והיא סגורה בד"כ. בכנסייה יש שטיח על הרצפה, ויש להוריד את הנעליים בכניסה, אולי בהשפעה מוסלמית.

נקודת הדרכה 3: בית תבור, בית קונארד שיק

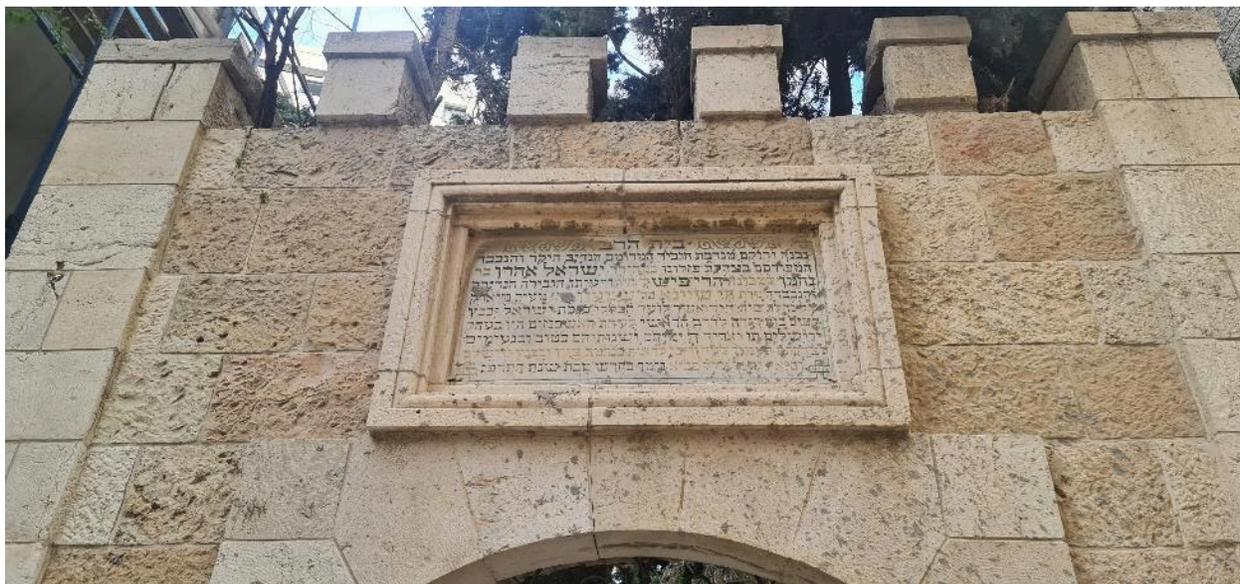
נקודת הדרכה 3: בית אנה טיכו

- אנה טיכו הייתה ציירת, אשתו של רופא העיניים הידוע של ירושלים, אברהם אלברט טיכו.
- הבית בנוי כבית ליוואן, כלומר בית קשתות גדול, שהיה נהוג אצל הערבים העשירים. הבית נבנה ע"י ערבים עשירים כווילה גדולה עם חצר שיורדת לכיוון דרך יפו. הבית מקבל את הכינוי "טירת האגיה ראשיד".
- את הווילה קונה סוחר עתיקות בשם ווילאם מוזס שפירא, ששמו נקשר בזיוף עתיקות. מעשי התרמית שלו נחשף ע"י קלרמון-גנו. לימים מגיע אליו קלף עתיק עם טקסט מקראי, הוא מפרסם אותו אבל אף אחד כבר לא מאמין לו.
- כששפירא נפטר קונה את הבית רופא העיניים המפורסם אברהם אלברט טיכו, שטיפל אפילו במלך עבדאללה. ד"ר טיכו נדקר יום אחד ע"י מפגע, ואפילו המלך עבדאללה בעצמו גינה את המקרה.

נקודת הדרכה 4: שכונת בית דוד

- שכונת בית דוד הוקמה ב-1872 ביוזמת יוסף ריבלין, שהיה אחד ממייסדי נחלת שבעה. יוסף ריבלין היה מעורב בבניית 16 שכונות בירושלים.
- השכונה היא השכונה הרביעית שנבנית מחוץ לחומות, והיא נבנית מכספו של יהודי עשיר בשם דוד רייס, והיא נבנית כחצר שבמרכזה בור מים (Cistern) שאוגר מי גשמים, ולו שני פתחים.

- לשכונה הייתה קומה אחת, ולימים נוספה קומה לשכונה. בשלב מסוים עבר לשכונה הרב קוק.

- מצד השכונה יש פתח נוסף שהוביל ישירות לבית הרב קוק, שהיה בקומה השנייה. הרב קוק היה דמות נערצת הן ע"י דתיים והן ע"י חילונים.

